

Samenvatting

Hoe ziet de kennissamenleving van de toekomst eruit? Wat betekent de internationalisering van de wereld van kennis, onderzoek, technologie en innovatie? De AWT wil de discussie in politiek en maatschappij over de toekomst van de kennissamenleving voeden en inspireren. Op basis van zijn analyse formuleert de Adviesraad voor het Wetenschaps- en Technologiebeleid (AWT) vier aanbevelingen om het Nederlandse kennis- en innovatiebeleid meer strategisch en toekomstbestendig te maken.

Een kennissamenleving omvat meer dan een kenniseconomie. Binnen een kenniseconomie wordt wetenschappelijke onderzoek gericht op het economisch concurrentievermogen, en bestaat het werk van steeds meer mensen uit het produceren, verwerken, toepassen en overdragen van kennis en informatie. Een kennissamenleving voegt hieraan het maatschappelijk perspectief toe. Onder de term kennissamenleving verstaat de AWT een samenleving waarin kennis niet alleen als productiefactor wordt gewaardeerd, maar ook om zijn intrinsieke waarde en zijn bijdrage aan het oplossen van maatschappelijke problemen.

De kennissamenleving kan alleen goed tot ontwikkeling komen, als daarvoor een stevig en stabiel draagvlak bestaat en als brede lagen van de bevolking in staat zijn hierin te participeren. Draagvlak voor de kennissamenleving impliceert een brede waardering voor kennis, wetenschap en onderzoek en de bereidheid om daarin te investeren, zowel publiek als privaat.

Investeren in kennis is belangrijk, maar ook lastig. Het rendement is onzeker, laat lang op zich wachten, of slaat elders in de wereld neer. De AWT denkt dat er mogelijkheden zijn om zo in kennis te investeren, dat deze risico's beperkt blijven, namelijk door Nederland als kennissamenleving verder te ontwikkelen tot een internationale *hotspot* van kennis.

Waar ontwikkeling in de industriële samenleving gedreven werd door een wereldwijde zoektocht naar goedkopere productiefactoren, vindt de dynamiek van de kennissamenleving plaats binnen internationale kennis-*hotspots*. En waar door de industriële dynamiek onvermijdelijk ook verliezers ontstaan, kent de kennissamenleving vooral winnaars. Voorwaarde is wel dat geïnvesteerd wordt in kennis, en dat samenlevingen verstandig kiezen voor kennis. Voor inspiratie hoe Nederland dat nog beter kan doen dan nu al het geval is, kijkt de AWT naar andere landen.

Kennissamenlevingen zijn er in verschillende varianten: de Angelsaksische (avontuurlijke kennissamenleving), de Rijnlandse (de behoedzame kennissamenleving) en ten slotte de Opkomende samenlevingen. Waar kennisproductie in Angelsaksische samenlevingen vooral goed ontwikkeld is binnen topuniversiteiten en innovatieve *start-ups*, daar zijn

kennisontwikkeling en kennisuitwisseling in Rijnlandse samenlevingen naar verhouding sterk ontwikkeld binnen bedrijven. Terwijl Angelsaksische landen een hechte integratie van onderzoek en onderwijs kennen, op afstand van bedrijven, daar kenmerken Rijnlandse samenlevingen zich door een hechte integratie van kennisontwikkeling, kennis-toepassing en arbeidspraktijk. Opkomende kennissamenlevingen omarmen het belang en de rol van kennis in hun economische ontwikkeling en zijn bezig met een inhaalslag. Nederland valt in een aparte categorie, en combineert de kenmerken van zowel de avontuurlijke als de behoedzame kennissamenleving: de combisamenleving.

Om te bepalen hoe Nederland zich in de toekomst het best verder kan ontwikkelen als kennissamenleving, is het noodzakelijk een beeld te hebben van de internationale context. Wordt kennis steeds meer vrij toegankelijk of zullen landen toch behoefte voelen 'hun' kennis af te schermen? De raad ziet drie mogelijke ontwikkelingslijnen: i) 'Westenwind' (*business as usual*): voortgang op de huidige weg, een halfopen kennissysteem met een dominante positie voor westerse landen en een afhankelijke positie voor opkomende landen; ii) 'Open vlakte' (*high trust*): een open kennissysteem waarin publiek gegenereerde kennis wereldwijd wordt gedeeld; iii) 'Eilanden' (*low trust*): een gesloten kennissysteem waarin publieke gegenereerde kennis alleen wordt gedeeld met een groep van landen binnen de eigen omgeving.

Nederland is als combiland bij uitstek toegerust om te floreren in Westenwind, een toekomst waarin het heden wordt voortgezet. Dat is echter op termijn niet bij voorbaat het meest waarschijnlijke toekomstbeeld. De wereld kan veranderen, bijvoorbeeld naar een meer open, mondiaal kennissysteem. In dat geval zullen de 'avontuurlijke' Angelsaksische kennissamenlevingen zich beter thuis zullen voelen. De wereld kan zich ook ontwikkelen in de richting van een meer gesloten, regionaal kennissysteem dat voor de 'behoedzame' Rijnlandse landen overzichtelijk en hanteerbaar zal zijn. Hoe de internationale ontwikkeling ook zal zijn, Nederland beschikt over een uitstekende uitgangspositie om zich aan elk scenario aan te passen.

Om ook in de komende decennia tot de meest innovatieve kennissamenlevingen te blijven behoren, beveelt de AWT aan to go Dutch. Met Going Dutch bedoelt de AWT in de eerste plaats zelfbewust voortbouwen op Nederlandse kwaliteiten, zoals het openstaan voor kritiek, het koesteren van informele communicatie en onderlinge verhoudingen, het zoeken naar consensus en draagvlak (onze poldertraditie) en naar balans (onze 'en-en-traditie'). Dit zijn kwaliteiten die kennisontwikkeling en innovativiteit ten goede komen. In de tweede plaats bedoelt hij hiermee dat Nederland verantwoordelijkheid moet nemen en actief een gepaste bijdrage moet leveren in mondiaal verband. Ons past geen free rider gedrag. Vandaar: let's go Dutch! Dit pleidooi werkt de AWT uit in de volgende vier aanbevelingen:

1. Ontwikkel een rijksbrede kennis- en innovatiestrategie, die voortbouwt op de Nederlandse 'en-en-traditie' (mondiaal & Europees, toegepast & nieuwsgierigheidsgedreven onderzoek, specifiek & generiek innovatiebeleid).

2. Zoek brede politieke consensus voor deze strategie onder bedrijfsleven, kenniswereld, vakbonden en maatschappelijke organisaties. Versterk daartoe: i) de ambitie van ondernemers, wetenschappers en werknemers, ii) de participatie van alle werkenden en de sociale samenhang – met aandacht voor ICT, databanken, onderwijs, kinderopvang, landschappelijke kwaliteit, mobiliteit, bereikbaarheid en infrastructuur – en iii) veerkracht en aanpassingsvermogen van sectoren door een internationale oriëntatie.
3. Bouw voort op het ‘combikarakter’ van de Nederlandse kennissamenleving (dat gekenmerkt wordt door een combinatie van Angelsaksische en Rijnlandse elementen), maar repareer enkele zwakkere punten en leer: i) van opkomende samenlevingen enthousiasme voor een strategie en creativiteit in het wereldwijd speuren naar bruikbare kennis; ii) van behoedzame samenlevingen een grotere waardering voor online kennisproductie, meer private verantwoordelijkheid voor onderwijs en onderzoek, en het bereiken van consensus over de te voeren strategie; iii) en van avontuurlijke samenlevingen een grotere waardering voor *offline* kennisproductie, een betere acceptatie van mislukkingen en het steunen van *challengers*.
4. Ontwikkel vanuit het topsectorenbeleid toonaangevende *hotspots* met een regionale en een maatschappelijke dimensie en zorg daarbij voor een goede *branding* van Nederland als geheel: Nederland Kennisland.

Nederland heeft naar de volle overtuiging van de raad alles in huis om ook in de toekomst een belangrijke bijdrage te leveren aan de ontwikkeling en toepassing van kennis. Daarvoor is een consistent beleid nodig dat oog heeft voor de kwaliteit en de diversiteit van het Nederlandse bedrijfsleven en de kennisinstellingen, maar dat vooral ondernemers, werknemers, onderzoekers, scholieren, studenten aanmoedigt om innovatief te zijn.